

Джерела та література

1. Блануца А. В. Земельні контракти волинської шляхти в другій половині XVI ст. *Український історичний журнал*. 2005. № 6. С. 33–50.
2. Літвін Г. З народу руського. Шляхта Київщини, Волині та Брацлавщини (1569–1648). Київ: ДУХ І ЛІТЕРА, 2016. 616 с.
3. Михайловський В. Еластична спільнота. Подільська шляхта в другій половині XIV – 70-х рр. XVI ст. Київ: Темпора, 2012. 450 с.
4. Україна і Литва в XIV–XVI століттях. Політико-правові та соціально-економічні аспекти / В. Г. Берковський, А. В. Блануца, Д. П. Вашук, А. О. Гурбик, Б. В. Черкас. Луцьк: ПрАТ «Волинська обласна друкарня», 2011. 256 с.
5. Яковенко Н. М. Українська шляхта з кінця XIV до середини XVII століття. Волинь і Центральна Україна. Київ, 1993. 472 с.

Сайчук Костянтин

Донецький національний університет імені Василя Стуса

СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИЙ РОЗВИТОК УКРАЇНСЬКИХ ЗЕМЕЛЬ ПІСЛЯ ЛІКВІДАЦІЇ НОВОЇ ЗАПОРОЗЬКОЇ СІЧІ

Анотація. В статті розглядається питання соціально-економічного становища українських земель, а також детально аналізується подальша доля козацтва після ліквідації Нової Запорозької Січі. Автор також розглядає питання соціальних рухів в Україні та історичного значення Січі і доходить висновку, що саме Запорозька Січ була зародком Української держави.

Ключові слова: Запорозька Січ, соціально-економічне життя, гайдамацький рух, опришківський рух.

Abstract. The article examines the socio-economic situation of the Ukrainian lands, as well as analyzes in detail the future fate of the Cossacks after the liquidation of the New Zaporizhzhya Sich. The author also considers the issue of social movements in Ukraine and the historical significance of the Sich and concludes that the Zaporizhzhya Sich was the embryo of the Ukrainian state.

Keywords: Zaporizhzhya Sich, a social and economic life, Haydamat movement, Opryshkiv movement.

Ліквідація Нової Запорозької Січі відбулася відповідно до російської імперіалістичної політики, яку вона проводила з XV ст. Експансіонізм Росії був важливим фактором в історії Східної Європи, зокрема України.

Наприкінці XVIII ст. Російська імперія зосередила свої зусилля на завоюванні Півдня. Тут тягнуться величезні степи та морські шляхи, що відкривають доступ до Середземного моря та світової торгівлі. Врешті-решт, наприкінці XVII ст. були зроблені спроби зайти в Чорне море, де панувала Туреччина. Це перші кроки у зовнішній політиці Петра I. Але так

звана «облога Азова» зазнала невдачі, і російський самодержець сів, щоб «відкрити вікно в Європу» через Балтійське море, де панувала Швеція. Експансія Росії на Чорне море та південь Катериною II призвела до двох російсько-турецьких воєн у 1768–1774 рр. і 1787–1791 рр., що зумовило ліквідацію Кримського ханства та переможні війни між Росією та Туреччиною. З іншого боку, це дало змогу Російській імперії зміцнитися, розширити свої активи, оселитися в Чорному морі і водночас знищити останню базу української держави – Запорозьку Січ та приєднати Крим і Південь України до власних володінь [2, с. 103].

У 1775 р. місцева влада України була реорганізована на базі загальноросійського «Учреждения для управления губерниями». Усі новостворені муніципалітети почали діяти за російським законодавством. У 1781 р. Катерина II видає Указ про створення генерал-губернаторства Малоросії на Лівобережній Україні [4, с. 12]. У 1783 р. за розпорядженням військового уряду лівобережні козацькі полки були передані стрілецькому полку Російської армії. Того ж 1783 р. наказ Катерини II узаконив закріпачення українських селян. Намагаючись заспокоїти та підкорити українську еліту, Катерина II у 1785 р. видала «Жалувану грамоту дворянству», згідно з якою українська знать була звільнена з військової служби і зрівняла свої права з російською знаттю. В результаті цих заходів українська автономія була остаточно скасована [3, с. 247].

Правобережжя України залишилося за Польщею. Там відроджувалася фільварково-панська система та запроваджувалися «слободи» для переселенців терміном на 15–30 років. Саме закінчення пільгових років, посилення соціального та загальнонаціонального гноту призвело до утворення нового руху – гайдамацького.

Також на Прикарпатті діяв Опришківський рух, який боровся проти соціального та національного гноблення. З латині слово «опришок» – знищувач.

Гайдамацький та опришківський рухи в українській історії в основному трактуються та інтерпретуються в контексті національно-визвольної парадигми. Наталія Яковенко пропонує свою концепцію, стверджуючи, що «у двох прикордоннях Речі Посполитої (Київ – на межі зі степом; Запоріжжя та Галичина – в лісах і рівнинах Карпат, де сходилися кордони Королівства Польща, Валощини та Угорщини), активно процвітає соціальний бандитизм, який джерела того часу іменують «опришківством» і «гайдамаччиною» [1, с. 249].

Зі зруйнуванням Січі, яка проіснувала 219 р., завершилася доба козацтва в історії України.

Джерела та література

1. Бараннік А. Історіографія соціально-економічного розвитку Нової Січі в працях вітчизняних істориків другої половини XVIII–XIX ст. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова*. Серія 6: Історичні науки. 2015. С. 248–252.

2. Колодчук Д. В. Сучасна історіографія історії Нової Січі. *Наукові праці*. Т. 115. Вип. 102. 2009. С. 101–105.

3. Лиман І. «Російське» та іноземне чернецтво на півдні України в перші роки після ліквідації Вольностей Війська Запорозького. *Україна в Центрально-Східній Європі*. № 7. 2007. С. 239–238.

4. Цигульський С. М. Козацтво Лівобережної України: економічний, соціально-правовий, військовий і політичний аспекти (кін. XVIII – поч. XX ст.): автореф. дис. ... канд. іст. наук: 07.00.01 – історія України / Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди. Переяслав-Хмельницький, 2015. 21 с.

Петриченко Катерина

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського

ВИВЧЕННЯ ЖИТТЯ ТА ДІЯЛЬНОСТІ ДІЯЧІВ ДОБИ УКРАЇНСЬКОЇ РЕВОЛЮЦІЇ (1917–1921 РР.) ЧЕРЕЗ ПРИЗМУ УКРАЇНСЬКОГО ЗАКОРДОННОГО ПАСПОРТУ

Анотація. У статті висвітлено значення українського закордонного паспорта як одного із важливих джерел дослідження життя та діяльності діячів періоду Української Революції (1917–1921 рр.). Велику увагу приділено розкриттю структурних частин документа, пов'язаних із характеристикою особи, та наведено приклади закордонних паспортів безпосередніх учасників подій.

Ключові слова: Українська революція, український закордонний паспорт, джерело.

Abstract. The article highlights the importance of the Ukrainian passport as one of the important sources of research on the life and work of figures of the Ukrainian Revolution (1917–1921). Much attention is paid to the disclosure of structural parts of the document related to the characteristics of the person and examples of passports of the direct participants in the events are given.

Keywords: Ukrainian revolution, Ukrainian international passport, source.

Під час Української революції (1917–1921 рр.) на історичну арену вийшла нова група осіб, яка посіла провідне становище у політичній, економічній, військовій, культурній, науковій та інших галузях людської діяльності. Крім того, у період Української революції з'являється новий пласт документів, які відіграють значну роль у дослідженні біографій діячів цього періоду. Серед них вагоме місце належить закордонному паспорту громадянина Української Народної Республіки (УНР). Часовими межами його існування є листопад 1917 р. – 1924 р.: від пропозиції про його запровадження генеральним секретарем Олександром Шульгіним (28 листопада 1917 р.) [3, с. 29] і до закриття останніх дипломатичних місій, що його видавали (в середині 1924 р.) [2, с. 253].

З огляду на це метою статті є показати використання закордонного паспорта як одного із важливих джерел дослідження персоналій періоду